

1956 – TÖRTÉNÉS SZEMMEL

„A NEMZETKÖZI ÖSSZEFÜGGÉSEK FELTÁRATLANOK”*

Az 1956-tal kapcsolatos görcs csak most, a 34. évfordulón oldódott valamelyest, most, amikor a nemzet ünneppé vált fordulópontról nyilvánosan, félelem nélkül beszélnek szemtanúk, politikusok és történészek. A visszaemlékezések közlésével a fehér foltok csökkenésére, tényfeltáró feladatra is vállalkozott a sajtó. Most a szakemberé a szó: Rainer M. János, a Magyar Történettudományi Intézet fiatal kutatója válaszol kérdéseinkre.

– *Talán Bill Lomax volt az első, aki kijelentette: Szegedről indult az 1956-os forradalom. A téma egyik legismertebb hazai kutatója osztja ezt a véleményt?*

– Annyiban igen, hogy az első jelzés arról, hogy ami folyik, az nem politikai küzdelem, hanem *tömegmozgalom* – azaz, nemzeti és demokratikus követeléseket fogalmaznak meg tömegek – Szegedhez kötődik. Itt mondták ki a korabeli monolit ifjúsági szövetségtől független szervezet, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egységes Szövetsége megalakulását. A forradalom kitörése viszont erősen kötődik a budapesti eseményekhez.

– *Október 20-án múlt 34 éve, hogy megalakult a MEFESZ a szegedi tudományegyetem bölcsészettudományi kara épületében, az Auditórium Maximumban. Mi a jelentősége és jellegzetessége a diákszervezetnek?*

– *A diákmozgalom gyökeresen újat hozott azzal, hogy megbontotta a monolit állampárti struktúrát azzal, hogy az egyetemisták és főis-*

---

* Azóta jelentős lépés történt e tekintetben. Lásd: Charles Gati: Veszített illúziók. Moszkva, Washington, Budapest és az 1956-os forradalom. Budapest. 2006. Osiris Kiadó.

kolásiak kiléptek az akkori egységes ifjúsági szövetség, a DISZ keretei közül, s egy önálló, autonóm, önszerveződés alapján álló szervezetet alakítottak. A másik sajátosság, *hogy a meglehetősen laza reformelképzeléseket és reformkommunista kritikát a társadalom konszenzusát kifejező nemzeti és demokratikus követelésekké fogalmazták át*, azaz kritika helyett követelésekkel léptek föl. A harmadik a legdöntőbb lépés – ami már kevésbé kötődik Szegedhez – a cselekvés: követeléseikkel – autonóm szervezetként fellépve – az utcára mentek, tüntettek.

– *A tömegmozgalom társadalmi bázisát miért az egyetemi hallgatóság adta?*

– A számos tényező közül kiemelem az univerzitás autonómiájában és a tanszabadságban gyökerező régi függetlenség- és szabadságszeretetet, amelyet az ezek tagadására épülő sztálinista egyetemi rendszer sem tudott a hallgatók tudatából eltüntetni. Fennmaradt az életkori és előképzettségi sajátosságokból eredő nyitottság, kommunikációkészség is, ami a francia forradalom óta az ember és polgár jogaiért folytatott küzdelmek élharcosává tette a diákságot. A kötelező önvédelmi, társadalmi mimikri mögött sokszínű volt a diákság politikai-ideológiai arculata: sokan áptolták vallásukat, a népi írók népszerűek voltak, mert bennük a nemzeti identitás őrzőit látták, de nem volt jelentéktelen a szó eredeti értelmében vett baloldali politikai gondolkodás befolyása sem. Továbbá a munkás- és parasztszármazású egyetemisták – mesterségesen földuzzasztott – magas arányszáma azt is jelentette, hogy maga a rendszer hozta össze azok tömegét, akik a szavakban a leginkább kedvezményezettek, a valóságban leginkább kisémmizett, terrorral, begyűjtéssel nyomorított rétegek helyzetét ismerték. Így a félelem gátjainak lebontása után a családi tapasztalatok és a diákság sérelmei összegződtek, nemzeti és demokratikus követelésé váltak.

– *Milyennek ítéli a korszakkal kapcsolatos irodalmat?*

– Könyvtárnyi mennyiségű kiadvány – feldolgozás és visszaemlékezés – foglalkozik 1956-tal. Ennek ellenére, azt hiszem, most érkezett el az a kedvező lehetőség, hogy a korabeli források legnagyobb részének felszabadulásával újra lehet gondolni; történe-

ti távlatból, történeti módszerekkel, források alapján meg lehet írni mindazt, ami 1956-ban Magyarországon történt. Ez a megállapítás nem kritikája az eddigi irodalomnak, ami rendkívül terjedelmes és a legtöbb összefüggésre rámutatott, de az a sajátos helyzet, hogy a tények feltárását, a következtetések levonását alapvető források hiányában kellett elvégezni. Elkerülhetetlen feladat mindannak átgondolása, amit az irodalom eddig feltárt.

– A kutató milyen fehér foltokra hívja fel a figyelmet?

– Abban az értelemben, hogy mi történt valójában, kevés fehér folt van. Ilyen, hogy a *vidéki események legtöbbje még a kronológia szintjén is leíratlan*. Sokkal több fehér folt van, ha arról akarunk képet kapni, hogyan is történt mindaz, ami 1956 őszén Magyarországon lejátszódott. Mindenekelőtt *ilyenek a nemzetközi összefüggések*. Ezeknek a fehér foltoknak a betöltésére még ma sincs olyan jó reményünk, mint a hazai történések feltárására, hiszen például az eseményekben alakító szerepet játszó szovjet döntéshozatal leírása még várat magára, mert a moszkvai levéltárak még nem nyíltak meg.

– A szakirodalomban az események megítélése szempontjából milyen jelfogások különböztethetők meg?

– Az események alapvető megítélésében ma meglehetősen egyöntetű felfogás érvényesül a történészek körében. Ezt röviden úgy jellemezhetem, hogy nemzeti és demokratikus forradalom játszódott le 1956-ban Magyarországon. Ezen túl azonban különbség van abban, hogy *ki milyen társadalmi mozgásokra, milyen tartalmakra hívja föl a figyelmet*. Ezek a hangsúlyok ma sem teljesen függetlenek a politikától. Csak egy példa: a nemzeti és demokratikus tartalmakon kívül – ma már talán furcsának tűnő – jellegzetessége '56-nak a szocialisztikus eszmék mély befolyása a közhangulatra, az eseményekre. Ma ezt nem mindenki hangsúlyozza. Az ellenkező előjelű, az 1989-ig hivatalos konszenzusnak, azaz hogy itt ellenforradalom vagy ellenforradalmi puccskísérllet volt, ma már komolyan vehető tudományos képviselője nincs.

– Hozzám hasonlóan a világon sem volt az 1956-os őszen. Miért foglalkozik a történetek feldolgozásával? Milyen üzenete van 1956-nak a később megszülető generációk számára?

– Nem személyes és családi okokból foglalkozom 1956-tal. A családom úgy élte meg az akkori őszt, mint a legtöbben: reménykedve, izgulva, aztán szomorúan és letargikusan... 1956 mint tudományos probléma izgatott, mert meggyőződésem volt, hogy az akkor történekről hazudnak, mert szerettem volna az események mozgatórugóit, történéseit tanulmányozni. Mint mindem ilyen, az egész országot átfogó esemény, 1956 üzenete is sokrétű. Ma, amikor egy átalakulás után vagyunk, az üzenet talán abban legaktuálisabb, amiben a szegedi diákok megmozdulásainak is elindítója volt: az ember szabadság szeretetének üzenete, ami túlélte történelmi korokat, illetve az ember jogaiért való küzdelem fontossága.

Csongrád Megyei Hírlap, 1990. november 5.

Délmagyarország, 1990. november 12.